

УДК 378.17

DOI: <https://doi.org/10.32820/2074-8922-2020-66-123-132>

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ФАХІВЦЯ З ЦИВІЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ НА ЗАСАДАХ ЦІННОСТІ ЗДОРОВ'Я: ГУМАНІСТИЧНА ПАРАДИГМА

© Клос Л. С., Мукан Н.В., Криштанович М.Ф.

Національний університет «Львівська політехніка»

Інформація про авторів:

Клос Лілія Євгенівна: ORCID: 0000-0001-9972-7450; liliiia.y.klos@lpnu.ua; доктор педагогічних наук; доцент, завідувач кафедри соціології та соціальної роботи; Національний університет «Львівська політехніка»; вул. С. Коновальця, 4, м. Львів, 79013, Україна.

Мукан Наталія Василівна: ORCID:0000-0003-4396-3408; nataliya.v.mukan@lpnu.ua; доктор педагогічних наук; професор; професор кафедри педагогіки та інноваційної освіти; Національний університет «Львівська політехніка»; вул. С. Бандери, 12, м. Львів, 79013, Україна.

Криштанович Мирослав Франкович: ORCID:0000-0003-1750-6385; mf0077@ukr.net; доктор наук із державного управління; професор; професор кафедри педагогіки та інноваційної освіти; Національний університет «Львівська політехніка»; вул. С. Бандери, 12, м. Львів, 79013, Україна.

У статті розглянуто проблему професійної підготовки майбутніх фахівців із цивільної безпеки на засадах гуманістичної парадигми сучасної освіти. Представлено важливість формування професійного здоров'я фахівця з цивільної безпеки як інструменту його професійної придатності, професійного становлення і розвитку, засобу попередження професійних деформацій і професійного вигорання.

Схарактеризовано значення здоров'я для людини у сучасному суспільстві, а також проілюстровано залежність «значення здоров'я» від індивідуального досвіду здоров'я. Вказано на необхідність реалізації поведінки щодо здоров'я і діяльності, пов'язаної зі збереженням здоров'я, для успішного досвіду індивідуального здоров'я.

Проаналізовано сучасні погляди щодо ставлення до здоров'я в рамках системи «індивід-здоров'я-суспільство». Представлено типи ставлення до здоров'я з погляду індивіда (суб'єкт-об'єктне, інтерсуб'єктивне, суб'єктне) і з позицій масової свідомості (діяльнісний позитивний, індіферентний і діяльнісний негативний). Охарактеризовано здорову особистість на засадах концептуальних положень гуманістичної психології.

Визначено, що забезпеченню успішної професійної підготовки висококваліфікованих і компетентних фахівців із цивільної безпеки сприяють гуманізація освітнього процесу і гуманітаризації змісту самої підготовки. Обґрунтовано значення цінності здоров'я, здоров'язбереження як світоглядних орієнтацій майбутніх фахівців із цивільної безпеки, що сприяють розвитку професійного здоров'я і загалом здорової особистості фахівця.

Подальші дослідження цього питання передбачають вивчення результатів практичної реалізації ідей гуманістичної парадигми в освіті та гуманітаризації змісту освіти майбутніх фахівців із цивільної безпеки засобами здоров'язбереження і ціннісного ставлення до здоров'я.

Ключові слова: цінність здоров'я, здорова особистість, професійне здоров'я, професійна підготовка майбутніх фахівців із цивільної безпеки, гуманістична парадигма.

Клос Л.С., Мукан Н.В., Криштанович М.Ф. Формирование личности специалиста по гражданской безопасности на основе ценности здоровья: гуманистическая парадигма.

В статье рассмотрена проблема профессиональной подготовки будущих специалистов по гражданской безопасности на основе гуманистической парадигмы современного образования. Представлены важность формирования профессионального здоровья специалиста по гражданской безопасности как инструмента его профессиональной пригодности, профессионального становления и развития, средства предупреждения профессиональных деформаций и профессионального выгорания.

Охарактеризовано значение здоровья для человека в современном обществе, а также проиллюстрирована зависимость «значения здоровья» от индивидуального опыта здоровья. Указано на необходимость реализации поведения в отношении здоровья и деятельности, связанной с сохранением здоровья, для успешного индивидуального опыта здоровья.

Проанализированы современные взгляды на здоровье в рамках системы «индивид-здоровье-общество». Представлены типы отношения к здоровью с точки зрения индивида (субъект-объектное,

интерсубъективне, субъектное) и с позиций массового сознания (деятельностный положительный, индифферентный, деятельностный отрицательный). Дана характеристика здоровой личности на основе концептуальных положений гуманистической психологии.

Определено, что обеспечению успешной профессиональной подготовки высококвалифицированных и компетентных специалистов по гражданской безопасности способствуют гуманизация образовательного процесса и гуманитаризации содержания самой подготовки. Обосновано значение ценности здоровья, здоровьесохранения как мировоззренческих ориентаций будущих специалистов по гражданской безопасности, способствующих развитию профессионального здоровья и в целом здоровой личности специалиста.

Дальнейшие исследования этого вопроса предусматривают изучение результатов практической реализации идей гуманистической парадигмы в образовании и гуманитаризации содержания образования будущих специалистов по гражданской безопасности средствами здоровьесохранения и ценностного отношения к здоровью.

Ключевые слова: ценность здоровья, здоровая личность, профессиональное здоровье, профессиональная подготовка будущих специалистов по гражданской безопасности, гуманистическая парадигма.

L. Klos, N. Mukan, M. Kryshchanovych "Formation of the civil safety specialist's personality on the basis of the value of health: humanistic paradigm"

The article deals with the question of vocational training of future civil safety professionals based on the humanistic paradigm of modern education. Particular emphasis is placed on the importance of the formation of the occupational health of civil safety specialists as a tool of their professional suitability, professional formation and development, a means of preventing occupational deformities and professional burnout.

The importance of health for a single individual and modern society as a whole is characterized as well as the dependence of "the value of health" on individual health experiences is illustrated. The article highlights the need to implement health behaviour and health-related activities for a successful individual health experience.

The modern views on the attitude to health within the system of "an individual-health-society" are analysed. The types of attitude to health are presented from the perspective of the individual (subject-object, intersubjective, subjective) and from the positions of the mass consciousness (active positive, indifferent and active negative). A healthy personality is characterised based on conceptual fundamentals of humanistic psychology.

It is determined that the provision of successful vocational training of highly qualified and competent civil safety specialists is facilitated by the humanization of the educational process and the humanization of the content of the training itself. The role of health value, health preservation as a worldview orientation of future civil safety professionals, contributing to the development of occupational health and the overall healthy personality of the specialist are substantiated.

Further research on this issue involves examining the results of the practical implementation of the ideas of the humanistic paradigm in education and the humanization of the content of education of future professionals in the field of civil safety by means of healthcare and value attitude to health.

Keywords: value of health, healthy individual, occupational health, vocational training of future civil safety professionals, humanistic paradigm.

Постановка проблеми. Стратегією національної безпеки України (2015 р.) визначено загрози для екологічної безпеки і населення нашої країни, зокрема такі, як надмірно високі антропогенний вплив і рівень техногенного навантаження на територію України; негативні екологічні наслідки Чорнобильської катастрофи; значний обсяг відходів виробництва й споживання, неналежний рівень їх вторинного використання, переробки, утилізації; незадовільний стан єдиної державної системи та сил цивільного захисту, системи моніторингу довкілля [15].

За дев'ять місяців 2018 р. зареєстровано 94 надзвичайних ситуацій (далі – НС), серед яких 28 техногенного характеру, 63 природного характеру та 3 соціального характеру. Внаслідок цих НС загинуло 121 та постраждало 552 особи [5]. У порівнянні з оперативними даними 2019 р., упродовж січня – вересня в Україні зареєстровано 117 НС (+24), які відповідно до Національного класифікатора «Класифікатор надзвичайних ситуацій» ДК 019:2010 розподілилися на: техногенного характеру – 44 (+16); природного характеру – 70 (+7); соціального характеру – 3 (+0). Внаслідок цих надзвичайних ситуацій загинуло 152 особи (+31, з них 20 дітей) та постраждала 1201 особа (з них 563 дитини)[6]. Ці цифри і факти ілюструють не лише статистику НС, а свідчать про високий ризик небезпек, що загрожують громадянам нашої країни і водночас демонструють надзвичайно високий рівень затребуваності у фахівцях із цивільної безпеки.

Лише висококваліфікований фахівець із цивільної безпеки здатний забезпечити ефективну реалізацію працезахоронної політики держави, безпеку виробництв, взаємодію з органами державного нагляду у відповідності до нормативно-правових актів і міжнародних стандартів. Такий фахівець володіє практичними і спеціалізованими знаннями й уміннями в галузі як технічних, так і гуманітарних наук у зв'язку з ризиками, що виникають під час роботи, методами усунення небезпек, оцінкою професійних ризиків тощо. Саме висококваліфікований фахівець із цивільної безпеки може адекватно інтерпретувати роль і місце людини у вирішенні проблем здоров'я і безпеки з усіма наслідками [7].

Мета діяльності фахівців із цивільної безпеки та охорони праці передбачає

реалізацію завдань загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань. Це включає: забезпечення проведення роботодавцем профілактичних та інших заходів задля усунення шкідливих і небезпечних чинників виробництва; запобігання нещасним випадкам, професійним захворюванням та іншим випадкам загрози здоров'ю персоналу на виробництві, у зв'язку з умовами праці; практичні заходи допомоги працедавцю щодо постійного вдосконалення форм і методів профілактичної діяльності в охороні праці [7].

Тож фахівець з цивільної безпеки, на якого покладена надзвичайної ваги відповідальність – за здоров'я і життя інших людей – зобов'язаний бути здоровим і дбати про здоров'я власне і ввірених йому громадян. З огляду на високу стресогенність та ризики в діяльності фахівця з цивільної безпеки, актуальним є питання професійного здоров'я майбутніх фахівців, що дасть змогу їм не тільки ефективно виконувати повсякденні обов'язки, але й гарантуватиме належну цивільну безпеку населення.

Аналіз останніх досліджень. У контексті холістичного підходу, здоров'я фахівця з цивільної безпеки розглядаємо цілісно – у єдності й постійній взаємодії фізичної, психічної, соціальної і духовної складових. Важливою інтегративною компонентою здоров'я цілісної особистості майбутнього фахівця з цивільної безпеки є його професійне здоров'я. На думку педагогів, професійне здоров'я визначає професійну придатність фахівця, є передумовою ефективної трудової діяльності, свідченням якості професійного життя, запорукою професійного довголіття. Науковець Г. Мешко, аналізуючи праці Р. Березовської, Е. Довгополової, А. Маклакова, В. Подляшаник, В. Пономаренко, Б. Смірнова, дійшла висновку, що професійне здоров'я, як комплексна характеристика здоров'я людини в умовах певної професійної діяльності, «... визначається станом адаптації до впливу чинників професійного середовища та резервом функціональних можливостей організму, достатніх для виконання конкретного виду професійної діяльності»[12, с.41].

Активне вивчення проблем професійного здоров'я розпочалося відносно недавно (В. Піскунов, В. Пономаренко, А. Разумов ін.). У цьому зв'язку актуальні питання професійних деформацій особистості (компонентів

професійного вигорання, симптомів і факторів, що сприяють їх виникненню) досліджували зарубіжні й вітчизняні науковці (О. Бажук, В. Бойко, Ю. Бочарова, О. Гінгіна, Л. Карамушка, К. Кондо, К. Маслач, Г. Нікіфоров, В. Орел, Т. Форманюк, Х. Фрейденбергер, ін.) [2, с.4; 3; 8, с.3; 14]. За результатами вітчизняних наукових розвідок, серед представників професій системи «людина-людина» ознаки професійного вигорання наявні у 60% працівників органів внутрішніх справ і служби з надзвичайних ситуацій, 65 % педагогів, 80% лікарів, 85% соціальних працівників. Специфіка роботи людей цих професій відрізняється присутністю значної кількості ситуацій із високою емоційною насиченістю і відповідальністю за результати взаємодії і спілкування з іншими, вимагає від фахівців значного внеску у встановлення довірчих відносин, уміння управляти емоційним напруженням [4, с. 26].

Визнаними інструментами розбудови, зміцнення і збереження професійного здоров'я майбутнього фахівця визнано здоровий спосіб життя, валеологічну грамотність та свідомість майбутніх фахівців різного профілю, формування ціннісного ставлення до здоров'я, їх здоров'язбережувальну діяльність. Цим питанням присвячені праці В. Антипіної, М. Беребіна, О. Волинської, В. Грушко, М. Доброрадних, Л. Клос, З. Литвинова, В. Лободіна, Л. Овчиннікової, Л. Уткіної, Л. Хомич [8; 12, с.6]. Значний внесок в аналіз філософських аспектів гуманізації, людиноцентричної переорієнтації освіти внесли В. Андрущенко, Г. Балл, І. Зязюн, В. Кремень, Н. Ничкало та ін. [1; 11].

Постановка завдання. Метою дослідження є розкриття значення і цінності здоров'я як інструментів формування професійного здоров'я і здорової особистості майбутніх фахівців із цивільної безпеки на засадах гуманістичної парадигми освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Значення здоров'я для кожної людини може відрізнятись залежно від його «ваги і ролі» в житті, від розуміння індивідом сенсу, змісту, суті поняття. В українській мові само «значення» є похідним від слова «знак», що в практичному словнику синонімів української мови (укл. С.Караванський, 2000) пояснюється як (умовний) «сигнал, гасло»; (розпізнавший) «тавро, марка, позначка...»; (з живої мови) «прикмета»; (від чого) «слід, відбиток»; (числове, математичне) «вартість». В

Українській радянській енциклопедії(т.4) під знаком розуміється окремий «...матеріальний об'єкт, що сприймається у якості носія певного смислу, значення, інформації; ... конкретний знак можна розглядати як представника абстрактного знаку... означуваною стороною знака є його зміст (смысл, значення), що співвідносить знак із об'єктивною дійсністю. Знаком вважається також «матеріальний предмет, явище, дія, що сприймається чуттєво, є представником іншого предмета, властивості чи відношення; розуміння знака неможливе без вияснення його значення: «значення, 1) важливість, значущість, роль предмета, явища, дії в людській діяльності...» [9, с. 29-30]. З огляду на смисловий ряд, що характеризує поняття «значення» вважаємо, що словосполучення «значення здоров'я» буде стосуватися виявлення властивостей складного і багаторівневого явища (феномена), що має глибоке ціннісно-смісловне, багатомірне інформаційне значення, оскільки відображає ту частину об'єктивної реальності, яка чуттєво сприймається людиною через її безпосередню участь (діяльність) у зв'язку з формуванням здоров'я.

У цьому визначенні нам імпонує перехід до поняття феномену в позначенні здоров'я, що пов'язано саме з важкістю і складністю всеосяжного пізнання здоров'я індивіда з допомогою об'єктивних показників, тому що можливість досягнення (чи недосягнення) повного (цілісного) здоров'я реалізується лише за участі його суб'єкта – носія, творця, споживача тощо. Здоров'я є частиною об'єктивної реальності, яку здатна відчувати, сприймати і усвідомлювати особистість і в силу свого досвіду здоров'я спроможна оцінити. Лише на основі власного досвіду здоров'я можна оцінювати здоров'я інших людей (індивідів), а тому, чим багатший і різноманітніший цей досвід, тим вищими є шанси зрозуміти й адекватно встановити рівень і якість здоров'я інших та його вплив на життя людей.

Особливо актуально це у професійній підготовці особистості майбутнього фахівця з цивільної безпеки, об'єктом професійної діяльності якого є здоров'я і життя людей з погляду їх захисту, збереження і попередження негативних наслідків від впливу природних чи техногенних чинників середовища. Усвідомлення і визнання власного здоров'я та інших людей цінністю

має бути невід'ємною частиною професійного становлення фахівця з цивільної безпеки.

У відповідності до форм існування цінностей (за Д.А. Леонтьєвим), цінність здоров'я в масовій свідомості належить до мотиваційних структур особистості, що безпосередньо залежать від суспільних ціннісних ідеалів. Тому доцільно, на переконання дослідниці Н. Неделеяєвої, розглядати здоров'я саме як ціннісну орієнтацію, а не лише як цінність. Завдяки ціннісній орієнтації на здоров'я у свідомості населення (громади, суспільства) формується емоційно забарвлене, загально визнане уявлення про важливість здоров'я загалом і окремих його проявів для підтримання повноцінної життєдіяльності людини [13, с.12].

Залежено від стійкості індивідуальних переваг, здатності протистояти інстинктам формується ступінь суб'єктивності уявлень окремої людини (як члена соціуму). Тож місце здоров'я в ієрархії потреб визначається його ціннісним статусом. Якщо здоров'я пов'язують із найпростішими потребами (безпека, потреби їжі, пиття, сну, відпочинку тощо), то людина буде більше схильна прислухатися до голосу колективного несвідомого і в такий спосіб демонструвати рівень розвитку власного здоров'я як фізичного. Якщо ж здоров'я пов'язують із більш високими потребами (самоактуалізація, свобода самовираження), то ціннісна орієнтація на здоров'я у окремої людини в межах групи чи громади буде представляти унікальний продукт її свідомої особистої творчості [13, с.13].

Таким чином, значення здоров'я для людини визначається її власним досвідом, тобто засноване на практиці чуттєво-емпіричного пізнання об'єктивної дійсності, єдності знань, умінь, навичок. Досвід може виступати і в якості процесу впливу людини на зовнішній світ, і в якості результату цього впливу у вигляді знань та вмінь; досвід пов'язаний із «посиланням на чие-небудь свідчення, переконання», стосується потреби «підтверджувати що-небудь доказами, довідуватися від того, хто був свідком»; це також мудрість, практика; школа життя, пережите, пережиття, злеті й падіння, ноу-хау [9, с.49].

Беручи до уваги поняття здоров'я і розуміння сутності досвіду, формуємо наше пояснення змісту терміну «досвід здоров'я індивіда» як характеристики наявних знань, умінь, навичок практичної діяльності щодо

зміни об'єктивної реальності, якою є чуттєво-емпіричне сприйняття і самооцінка здоров'я, а також оцінка здоров'я інших з позицій холистичного підходу, що дозволяє прийняти самостійне свідоме і виважене рішення стосовно подальшої діяльності у зв'язку із збереженням здоров'я власного та інших людей.

Отже, для забезпечення ціннісного ставлення до здоров'я власного і інших людей майбутньому фахівцеві з цивільної безпеки слід здобути певний досвід відповідної діяльності, спрямованої на збереження і зміцнення здоров'я. Цього можна досягти тільки шляхом практичної реалізації здоров'язбережувальної діяльності.

Аналізуючи інтерпретаційні моделі здоров'я (модель балансу складових, гедоністична, механістична, гомеостатична моделі, модель самоактуалізації особистості), побудовані на індивідуалістичних концепціях, дослідниця-філософ Н. Неделеяєва виявила основні типи ставлення до здоров'я в системі «індивід-здоров'я-суспільство»: суб'єкт-об'єктне, інтерсуб'єктивне, суб'єктне [13, с. 10].

Зокрема, суб'єкт-об'єктне ставлення характеризується відкиданням значення суб'єкта (окремої людини) у представленні об'єктивної картини світу через відсутність впливу на нього. Таке ставлення до здоров'я сприяє запереченню відповідальності індивіда не лише за здоров'я інших членів суспільства, але й за власне здоров'я. При цьому стан здоров'я та його оцінка, на думку авторки, повністю залежать від діяльності інститутів медицини і охорони здоров'я. Два інші типи ставлення до здоров'я визнають його унікальну цінність як складової суб'єкта. Різниця між підходами в тому, що інтерсуб'єктивний тип ставлення передбачає повну відповідальність кожного індивіда як за власне здоров'я, так і за здоров'я інших, а суб'єктивний тип – розуміє здоров'я як індивідуальну особливість організму, що не залежить від інших, а тому не впливає на нього. Саме інтерсуб'єктивне ставлення до здоров'я, базоване на єдності моделі самоактуалізації особистості й соціально-орієнтованої концепції, на наш погляд, здатне позитивно вплинути на здоров'я індивіда і суспільства. Ми підтримуємо думку щодо інтерсуб'єктивності як методологічної основи розуміння структури особистості, її розвитку, самоактуалізації та самореалізації, як шляху творчого, рефлексивного ставлення до себе, світу, професійної здоров'язбережувальної

діяльності. Підсумовуючи, маємо підстави вважати, що на засадах інтерсуб'єктності як принципового положення щодо формування особистості, доречно реалізувати професійну підготовку майбутнього фахівця з цивільної безпеки. Водночас розуміємо, що виняткових зусиль фахівців із цивільної безпеки недостатньо для того, щоб подолати всі небезпеки, створені природою і людиною.

Сучасне інформаційне суспільство представляє соціокультурний простір, у якому відбувається розподіл типів ставлення до здоров'я, що пов'язано з вільним доступом до інформації та свободою вибору. З урахуванням існуючих переваг і уявлень масової свідомості, мотивації, відповідних стратегій утвердження здорового способу життя, стало можливим обґрунтування типології поведінки щодо здоров'я. Окремі автори виділяють такі поведінкові типи ставлення до здоров'я: діяльнісний позитивний (профілактичний і цілительський), індіферентний і діяльнісний негативний.

Діяльнісний позитивний тип опирається на так званій реконвалесцентній (пов'язаній з одужанням) стратегії ставлення до здоров'я, що асоціюється з цінностями свободи творення. Проте, за умови абсолютизації цінності здоров'я, діяльнісний позитивний тип може набувати ознак негативного. Преморбідно-реконвалесцентна (передхвороба-одужання) стратегія поведінки щодо здоров'я характерна для представників індіферентного типу, що визначається відсутністю чітких ціннісних орієнтацій на покращення. Цінність здоров'я при цьому типі пов'язується з відчуттям безпеки; люди такого типу – це гідні послідовники патерналістської концепції охорони здоров'я, згідно з якою, світоглядні детермінанти здоров'я зумовлені виключно компетентністю працівників охорони здоров'я і медицини. Для представників діялісно-негативного типу поведінки притаманні соціально-деструктивні установки, виражені в преморбідній стратегії стосовно здоров'я (період між здоров'ям і хворобою, переважно перед початком хвороби), характеризуються саморуйнівною поведінкою. Для представників діялісно-негативного типу поведінки здоров'я, як і для індіферентного, є лише резервом, з якого можна користатися безмежно. Такі індивіди постійно випробовують своє здоров'я на міцність (вживають алкоголь, наркотики, нераціонально харчуються, практикують

незахищені сексуальні стосунки, інші шкідливі звички та прояви ризикованої поведінки) задля задоволення примітивних потреб, бажань, амбіцій, фанатизму тощо. Ця типологія, на наш погляд, відображає об'єктивні тенденції в суспільстві й місце цінності здоров'я в масовій свідомості, показує залежність і взаємозв'язок здоров'я з іншими цінностями, а також вказує на сутність інструментального підходу до здоров'я, його предметного буття у сфері соціальної взаємодії і цивільної безпеки, спонукає до переосмислення соціальної цінності здоров'я, як ціннісної орієнтації і самоцінності [13, с.15-16].

Це дає підстави вважати здоров'я цінністю-засобом, призначеним для досягнення цінностей-цілей, серед яких – абсолютні цінності. Нераціональне ставлення до здоров'я проявляється в тому, що його використовують не для досягнення абсолютних цінностей, а для задоволення споживацьких цілей, особистих амбіцій, що є результатом слідування за міфами і стереотипами масової свідомості. Завдяки холістичному розумінню здоров'я, можна визначити сутність індивідуального здоров'я як передумови вільної самоактуалізації особистості, необхідної для реалізації людського потенціалу і сприяння суспільного розвитку.

Таким чином, підходимо до розуміння професійної підготовки майбутніх фахівців із цивільної безпеки як процесу формування здорової цілісної особистості, здатної до розвитку, саморозвитку і самоактуалізації задля забезпечення творчого розв'язання складних професійних задач, успішного виконання професійних обов'язків, пов'язаних із запобіганням порушень здоров'я і збереженням та покращенням здоров'я і життя людей.

Гуманістична психологія так представляє концептуальні ідеї щодо здорової особистості. Перш за все, це відкрита для внутрішнього і зовнішнього світу, товариська, позбавлена лицемірства, обману, лукавства, емпатійна особистість, яка прагне до цілісного життя, постійно самовдосконалюється, байдужа до матеріальних стимулів і винагород (К. Роджерс) [10, с. 55]. Вона здатна до здійснення свого вищого призначення – творчої «добудови» світу в ім'я Істини, Добра і Краси, завдяки цьому здатна відчувати повноту життя і задоволення від цього (К. Юнг) [14, с. 107]. Так особистість є адекватною, діє відповідно до ситуації; поєднує здібності зі здатністю творчо й конструктивно застосовувати досвід;

використовує копінг стратегії, механізми психологічного захисту; наділена оптимізмом, почуттям гумору, креативністю, антиципацією, інтелектом, гнучкістю реагування [10, с.60].

Здорова особистість є ідентичною і духовною, здатною до саморегуляції поведінки (екзистенційно-феноменологічний напрям теорій особистості, М. Боришевський, Т. Титаренко); вона детермінована суб'єктивними механізмами психічної активності – самоприйняттям, самовизначенням, саморефлексією, самореалізацією (Т. Говорун, О. Ічанська, Г. Ложкін, В. Татенко); спирається на систему цінностей і переконань, прийняття себе, інших і відповідальності за своє життя. Така особистість розвивається і рухається в напрямку самоактуалізації, позитивно використовує свої можливості; мотивована цінностями, до яких прагне, задоволена від досягнення справедливості, запобігання жорстокості й експлуатації, творення добра, захоплення таланту, достоїнств, чеснот (А. Маслоу) [10, с. 65]. Здорова особистість вбачає сенс життя на різних етапах особистого розвитку відповідно до здатності й можливості самоактуалізації; розуміє його як сприяння іншим людям, визнання людини найбільшою цінністю, вибір власних дій як відповідальності за своє життя і здоров'я; характеризується наявністю сенсу життя як «стрижня спроможності свідомо його контролювати і незалежно визначати власні цінності» (В. Франкл) [8, с. 115].

Отже, гуманістичний підхід дає основу розумінню сутності й умов розвитку здорової цілісної особистості фахівця з цивільної безпеки, підготовленого до і на основі досвіду здоров'язбережувальної діяльності, є підґрунтям відповідної професійної підготовки.

У рамках гуманістичного напрямку вітчизняної філософської думки вже сформувалося змістовно-суттєве ядро філософської методології освіти, орієнтованої на самоактуалізацію індивіда і гуманістично-розвивальний, а не пізнавально-сциєнтистський вимір освітньої практики. [1, с. 310; 11]. Основні ідеї філософії людиноцентризму, на яких наголошують дослідники в освіті й педагогіці: розвиток особистісних якостей людини, що сприяють ефективнішій праці в умовах сучасного виробництва; сприяння колективу в розвитку людини і зміна акценту з пріоритетності колективних інтересів до особистих; увага до сильних сторін особистості, спрямованість навчального процесу на

формування вміння використовувати здобуті знання (переорієнтація зі засвоєння готових знань на вирішення проблем). У стосунках людини зі світом – спрямованість на індивідуалізацію в цілісному, взаємопов'язаному світі; органічну взаємодію з людством, комунікацію на основі принципів моральної відповідальності, ненасильства, морально-духовне оздоровлення суспільства; «екологія людини»; у питаннях патріотизму і державності – підтримання культурного діалогу і згоди зі світом, узгодження інтересів, терпимості до плюралізму і цінностей, підготовка до подолання цивілізаційних викликів, забезпечення молодого покоління стратегією виживання, що дозволить передбачати майбутнє. У ставленні до природи – зміна установки «людина – володар природи» на дбайливе, бережливе ставлення [1, с. 308, с. 336-338].

У зв'язку з цим, В. Андрущенко обґрунтовує основні принципи освіти в умовах зміни парадигми і переходу до філософії освіти: розвиток науки як частини духовної культури людства, її моральне «одухотворення» у напрямі культуро- і людинотворення; єдність природничого й гуманітарного циклу навчальних дисциплін (з урахуванням специфіки майбутньої професії); практично-прагматична спрямованість науково-дослідницької діяльності; активне впровадження високих педагогічних технологій [11, с. 10]. У контексті підготовки майбутніх фахівців з цивільної безпеки слід наголосити на необхідності гуманізації і гуманітаризації підготовки. Важливим інструментом реалізації цієї ідеї вважаємо зорієнтованість професійної підготовки фахівців з цивільної безпеки на формування ціннісного ставлення до здоров'я, формування професійного здоров'я фахівця як засобу і оптимального шляху професійного розвитку, самореалізації та самоактуалізації. Дієвим підґрунтям цього є здоров'язбережувальна діяльність, заснована на поведінці щодо здоров'я і світогляді здоров'язбереження.

Вітчизняна дослідниця проблеми формування світогляду майбутніх фахівців в умовах ЗВО Н. А. Башавець вказує на те, що здоров'язбереження як світоглядна орієнтація не «виникає» чи «з'являється» раптово. Формування здоров'язбережувального світогляду характеризується певними закономірностями і спирається на відповідні принципи, що відображають його

цілісність. Усі ці принципи можна представити чотирма групами: перша – принципи виховного процесу (діяльності, форми навчального змісту «через завдання», інтеграції навчального знання); друга – принципи діяльності вихователів (викладачів), оперті на здібностях студента, інтелектуальній активності, виховній функції навчання, виховній траєкторії педагога, непрямій виховній дії навчальних дисциплін, збалансованості понятійного та діяльнісного видів інформації у вихованні; третя – принципи врахування особливостей вихованців (етико-мотиваційної контрастності у морально-духовному вдосконаленні, емоційного зміщення у вчинковій переорієнтації, подолання схильності до мотиваційно-цільового квантування, внутрішнього досвіду як захисту від асоціальної поведінки, підсилення «Я-минулим»); четверта – принципи контролю й оцінювання результатів виховання (діагностування вихованості через визначення сформованості культури здоров'язбереження, визначення міцності знань, умінь та навичок щодо власного здоров'язбереження) [9, с. 57].

Зважаючи на зазначені принципи, вважаємо за доцільне звернути увагу на необхідність сучасних закладів вищої освіти, які здійснюють підготовку майбутніх фахівців із цивільної безпеки, приділяти більше уваги виховним аспектам професійної підготовки фахівців. У формуванні здорової особистості майбутнього фахівця з цивільної безпеки, попри вікові характеристики студентства як дорослої частини соціуму, важливе значення відводиться вихованню і самовихованню. Це зовсім не означає порушення паритетності стосунків і «рівноваги» у відносинах між студентом і викладачем, оскільки вимагає взаємоповаги, взаєморозуміння і визнання цінності та важливості одне одного. Завдяки підходові людиноцентричності (у більш сучасній інтерпретації – студентоцентричності) можливе досягнення бажаного результату – формування здорової цілісної особистості

Список використаних джерел

1. Андрущенко В. Вища освіта у пост-Болонському просторі: спроба прогностичного аналізу / В. Андрущенко // Філософія освіти. – 2005. – № 2. – С. 6–19.
2. Бажук О. В. Педагогическая профилактика профессионального здоровья студентов-будущих социальных педагогов: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая

фахівця з цивільної безпеки, готового до саморозвитку і самоактуалізації задля творчого розв'язання складних завдань професійної практики.

Висновки. Проведені аналіз, систематизація джерельної бази, порівняння, синтез і узагальнення результатів дослідження, дають підстави зробити висновки, що професійна підготовка фахівців із цивільної безпеки в сучасних умовах є актуальною проблемою українського соціуму. Численні надзвичайні ситуації антропогенного, техногенного та природного характеру вимагають високого рівня професіоналізму і підготовки фахівців, здатних ефективно вирішувати складні задачі, пов'язані із забезпеченням, збереженням і покращенням здоров'я населення, запобіганням ризиків життю громадян.

Для успішного виконання професійних завдань і повсякденних обов'язків майбутні фахівці з цивільної безпеки потребують належного рівня професійного здоров'я, формування якого не в останню чергу залежить від змісту професійної підготовки. Загалом професійну підготовку майбутніх фахівців із цивільної безпеки можна вважати процесом формування здорової цілісної особистості, здатної до саморозвитку і самоактуалізації, творчого розв'язання складних професійних задач. Важливим інструментом формування здорової особистості майбутнього фахівця з цивільної безпеки є розвиток ціннісного ставлення до здоров'я, що ґрунтується на системі принципів і світоглядних орієнтацій. Забезпеченню розвитку цілісної здорової особистості фахівця з цивільної безпеки сприяє людиноцентрична філософія освіти, заснована на гуманістичній парадигмі.

До подальших напрямів дослідження цього питання вважаємо за доцільне вивчення результатів практичної реалізації ідей гуманістичної парадигми в освіті та гуманітаризації змісту освіти майбутніх фахівців із цивільної безпеки засобами здоров'язбереження і ціннісного ставлення до здоров'я.

педагогика, история педагогики и образования» / О. В. Бажук; Омск. гос. пед. ун-т. – Омск, 2012. – 20 с.

3. Бочарова Ю. Ю. Профессиональное сознание как фактор профилактики эмоционального выгорания специалиста социальной сферы / Ю. Ю. Бочарова // Вестник Красноярского государственного педагогического университета им. В. П. Астафьева. Т. 1: Психолого-педагогические науки. – 2011. – № 3 (17). – С. 47–52.

4. Гінгіна О. Д. Профілактика та подолання синдрому «професійного вигорання». Семінар-тренінг для педагогічних працівників [Електронний ресурс] / О. Д. Гінгіна. – Режим доступу : <https://naurok.com.ua/trening-dlya-pedagogiv-profilaktika-ta-podolannya-sindromu-profesijnogo-vigorannya-16434.html>. – Назва з екрана. – Дата звернення 01.03.2020р.

5. Інформаційно – аналітична довідка про виникнення НС в Україні упродовж 9 місяців 2018 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dsns.gov.ua/ua/Dovidka-za-kvartal/83622.html>. – Назва з екрана. – Дата звернення 01.03.2020р.

6. Інформаційно – аналітична довідка про виникнення НС в Україні упродовж 9 місяців 2019 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.dsns.gov.ua/ua/Dovidka-za-kvartal/99515.html>. – Назва з екрана. – Дата звернення 03.03.2020р.

7. Спеціальність 263 «Цивільна безпека» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lutsk-ntu.com.ua/uk/specialnist-263-civilna-bezpeka>. – Назва з екрана. – Дата звернення 03.03.2020р.

8. Клос Л. Є. Профілактика професійного вигорання соціального працівника засобами здоров'єзберезувальної діяльності / Л. Є. Клос // Социальная психология здоровья и современные информационные технологии : сб. научных статей I межд. науч.-практ. конф., 14-15 апреля 2015 г. : в 2 ч. – Брест : БрГУ, 2015. – Ч.2 – С. 52–64.

9. Клос Л. Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників до здоров'єзберезувальної діяльності в університетах США: теорія і практика : монографія / Л. Калос; за наук. ред. д-ра пед. наук, проф. Г. М. Лактіонової. – Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2017. – 384 с.

10. Коцан І. Психологія здоров'я людини / І. Коцан, Г. Ложкін, М. Мушкевич; за ред. І. Я. Коцана. – Луцьк : РВВ– Вежа, 2011. – 430 с.

11. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору. – Київ : Педагогічна думка, 2008. – 424 с.

12. Мешко Г. М. Теорія і практика підготовки майбутніх учителів до збереження і зміцнення професійного здоров'я : дис. ... док. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Г. М. Мешко; Тернопіл. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. – Тернопіль, 2013. – 630 с.

13. Неделяева Н. Н. Здоровье как ценностная ориентация массового сознания : автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. филос. наук : спец. 09.00.11 «Социальная философия» / Н. Н. Неделяева. – Пятигорск. гос. ун-т. – Пятигорск, 2012. – 26 с.

14. Никифоров Г. С. Психология здоровья : учебное пособие / Г. С. Никифоров. – СПб. : Речь, 2002. – 256 с.

15. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про

Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/287/2015/paran7#n7>. – Назва з екрана. – Дата звернення 05.03.2020р.

References

1. Andrushchenko, V 2005, 'Vyshchao svita u post-Bolonskomu prostori: sprobа prohnostychnoho analizu' [Higher education in post-Bologna space: the prognostic analysis attempt], *Filosofia osvity*, no. 2, pp. 6-19.

2. Bazhuk, OV 2012, 'Pedagogicheskaja profilaktika professionalnogo zdorovja studentov-budushhiih socialnyh pedagogov' [Pedagogical prevention of occupational health of the students – the future social pedagogues], *Kand.ped.n. abstract*, Omsk.

3. Bocharova, JuJu 2011, 'Professionalnoe soznanie kak faktor profilaktiki jemocionalnoe vygoranija specialista socialnoj sfery' [Professional consciousness as a factor of social sphere specialist emotional burnout prevention], *Vestnik Krasnojarskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta imeni V. P. Astafeva, vol. 1 Psihologo-pedagogicheskie nauki*, no 3 (17), pp. 47-52.

4. Hinhina, OD 2012, *Profilaktyka ta podolannya syndromu «profesijnoho vyhorannia»*. Seminar-treninh dlia pedahohichnykh pratsivnykiv [Prevention and overcoming of “occupational burnout” syndrome. Seminar-training for pedagogical workers], viewed 01 March 2020, <<https://naurok.com.ua/trening-dlya-pedagogiv-profilaktika-ta-podolannya-sindromu-profesijnogo-vigorannya-16434.html>>.

5/ Derzhavna sluzhba Ukrainy z nadzvychainykh sytuatsii 2018, *Informatsiino – analitychna dovidka pro vynykennia NS v Ukraini uprodovzh 9 misiatsiv 2018 roku* [Information and analytical reference about emergency situations occurrence in Ukraine for 9 months of 2018], viewed 01 March 2020, <<http://www.dsns.gov.ua/ua/Dovidka-za-kvartal/83622.html>>.

6. Derzhavna sluzhba Ukrainy z nadzvychainykh sytuatsii 2019, *Informatsiino – analitychna dovidka pro vynykennia NS v Ukraini uprodovzh 9 misiatsiv 2019 roku* [Information and analytical reference about emergency situations occurrence in Ukraine for 9 months of 2019], viewed 03 March 2020, <<https://www.dsns.gov.ua/ua/Dovidka-za-kvartal/99515.html>>.

7. Spetsialnist 263 Tsyvilna bezpeka n.d. [Speciality 263 Sivil Safety], viewed 03 March 2020, <<http://lutsk-ntu.com.ua/uk/specialnist-263-civilna-bezpeka>>.

8. Klos, LYe 2015, 'Profilaktyka profesiinoho vyhorannia sotsialnogo pratsivnyka zasobamy zdoroviezberezhualnoi diialnosti' [Prevention of occupational burnout of social worker by means of health promotion], *Socialnaja psihologija zdorovja i sovremennye informacionnye tehnologii*, Brestskij gosudarstvennyj universitet, Brest, part 2, pp. 52-64.

9. Klos, L 2017, *Profesiina pidhotovka maibutnykh sotsialnykh pratsivnykiv do zdoroviezberezhualnoi diialnosti v universytetakh SShA: teoriia i praktyka* [Professional training of future social workers fro health prevention activity in US universities: theory and practice], Vydavnytstvo Lvivskoi politekhniki, Lviv.

10. Kotsan, I, Lozhkin, H & Mushkevych, M 2011, *Psykhohiia zdorovia liudyny* [Psychology of human health], RVV– Vezha, Lutsk.

11. Kremen, VH 2008, *Filosofia liudynotsentryzmu v stratehiikh osvithnoho prostoru*, Pedahohichna dumka, Kyiv.

12. Meshko, H 2012, 'Teoriia i praktyka pidhotovky maibutnykh uchyteliv do zberezhenia i zmitsnennia profesiinoho zdorovia' [Theory and practice of future teachers training for occupational health promotion and strenthening], Doc.ped.n. thesis,.

Ternopil'skyi natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni Volodymyra Hnatiuka, Ternopil

13. Nedeljaeva, NN 2012, 'Zdorove kak cennostnaja orientacija massovogo soznaniia' [Health as a value orientation of mass consciousness], Kand.psylos.n. abstract, Pjatigorskij gosudarstvennyj universitet, Pjatigorsk.

14. Nikiforov, GS 2002, *Psihologija zdorovja* [Health psychology], Rech, Sankt-Peterburg.

15. Prezydent Ukrainy 2015, *Ukaz Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainyvid 6 travnia 2015 roku Pro Stratehiu natsionalnoi bezpeky Ukrainy* [Decree of the President of Ukraine About Decision of The Board for National Safety and Defense of Ukraine, dated June 6, 2015 About the Strategy of the national safety of Ukraine], viewed 05 March 2020, <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/287/2015/paran7#n7>>.

Стаття надійшла до редакції 10.03.2020 р